

ogłoszona drukiem w 2011 r. w Oxford University Press, zawiera wydanie krytyczne manuskryptów, odnoszonych także do części etiopskiej Księgi Henocha. Ta druga monografia m.in. wykazuje związki rekonstruowanych i badanych tekstów z mezopotamską literaturą astronomiczną i astrologiczną.

Upowszechnienie w obiegu międzynarodowym rezultatów badań nad manuskryptami pochodzącymi z czwartej groty qumrańskiej i powiązanych z nimi dokumentami w monografii opublikowanej w jednym z najbardziej prestiżowych na świecie wydawnictw zasługuje na miano opus magnum. Podczas gdy dwie pierwsze książki mogły interesować mniej liczne grono znawców starożytnej literatury żydowskiej, najnowsza monografia na pewno stanowi dla wielu obowiązkowy punkt odniesienia w studiach nad starożytnym judaizmem, recepcją ksiąg Starego Testamentu oraz środowiskiem Nowego Testamentu i innych pism wczesnochrześcijańskich.

Ks. Artur Malina

„Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 53,2 (2020), s. 314-315

Andrzej Jacek Najda, *Paradygmaty życia rodzinnego w Ewangelii wg św. Łukasza*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2019, ss. 311, ISBN 978-83-9562-780-4

Tytuł książki definiuje przedstawione w niej rezultaty badań, a także odpowiada ich interdyscyplinarnemu charakterowi. Z jednej strony przedmiotem materialnym przeprowadzonej egzegezy są teksty biblijne, zwłaszcza Nowy Testament, zaś z drugiej strony traktowane zagadnienia są wybrane ze względu na ich znaczenie w ramach nauk o rodzinie.

Książka składa się ze wstępu, z sześciu rozdziałów oraz zakończenia. Pierwszy rozdział charakteryzuje Łukasza przez określenie jego intencji jako autora Ewangelii oraz przez wyjaśnienie jego roli jako starożytnego biografii. W następujących czterech rozdziałach omówione są zagadnienia dotyczące życia rodzinnego, widzianego z perspektywy jego etapów, codzienności, zajęć i pracy oraz środowiska społecznego. Analiza ostatniego rozdziału skupia się na zadaniach i obowiązkach rodziny, które są realizowane zarówno przez wypełnianie przepisów prawa świeckiego i prawa Bożego, jak i przez przekazywanie postaw i wartości.

Na jakich założeniach opierają się przeprowadzone analizy? Czy są one proporcjonalnie względem wyznaczonego celu? Jakie są ich najważniejsze wnioski? Autor monografii wychodzi od założenia, że Łukasz zna aktualną sytuację rodzin chrześcijańskich „końca I wieku” z ich problemami oraz pragnie im zaradzić, odnosząc się do nich oraz proponując dla nich rozwiązania zgodne z nauką Chrystusa, która obejmuje „każde człowiecze doświadczenie” (s. 11). Takie określenie celu badań oznacza, że mamy do czynienia ze studium mieszczącym się w ramach teologii biblijnej.

Z tego powodu ograniczenie przedmiotu materialnego badań do trzeciej Ewangelii – tak jak to wskazuje tytuł i zapowiada wprowadzenie – budzi wątpliwości. Jeśli bowiem przyjąć za wybitnymi znawcami teologii Łukasza (m.in. za R.C. Tannehillem [*The Narrative Unity of Luke-Acts: A Literary Interpretation*, t. 1, Philadelphia 1991, t. 2, Minneapolis

1994] oraz za R.F. O'Toolem [*The Unity of Luke's Theology: An Analysis of Luke-Acts*, Wilmington 1984], niecytowanymi w książce) tezę o jedności literacko-teologicznej podwójnego dzieła Łukasza, to rekonstrukcja jego teologii nie powinna ograniczać się do samej Ewangelii. Pisząc Ewangelię, Łukasz miał już bowiem wyraźną koncepcję Dziejów Apostolskich. Bez badania wzmianek o rodzinie w drugiej księdze określenie paradygmatów na podstawie tekstów pierwszej części jego dzieła musi zatem pozostać wysoce niekompletne. Innymi słowy, kształt Łukaszowej koncepcji rodziny mieści się w jednej i spójnej teologii, wyrażonej harmonijnie i nierozdzielnie nie tylko w Ewangelii, ale też i w Dziejach Apostolskich.

Niedostateczne uwzględnienie jedności literackiej tekstu nie jest jakimś wyjątkiem w egzegezie. Dość często na marginesie zainteresowań wybitnych egzegetów znajduje się organizacja tekstów na poziomie struktury literackiej, podporządkowanej argumentacji retorycznej i mającej funkcje estetyczne. Oparcie analiz na niewątpliwych osiągnięciach egzegezy niemieckojęzycznej jest mocną stroną studium ks. A. Najdy. Argumentację prowadzoną w zasadniczym tekście opatruje bowiem aparatem naukowym, z odnośnikami do aktualnej literatury przedmiotu. W analizie tekstów biblijnych mocny nacisk kładzie na badanie warstwy leksykalnej i gramatycznej tekstów – zarówno greckich, jak i hebrajskich.

Pewnym usprawiedliwieniem dla ograniczenia do pierwszej księgi Łukasza jest liczba mnoga w tytule. Sformułowanie „paradygmaty” zapowiada tylko badanie i charakterystykę różnorodnych modeli życia rodzinnego, a nie rekonstrukcję jednego, choć złożonego paradygmatu. Przeprowadzone w kolejnych rozdziałach analizy raczej dostarczają pewnych spostrzeżeń i oferują wartościowe interpretacje, które służą zarysowaniu pewnej liczby (wszystkich istotnych?) obrazów rodziny i jej życia, niż prowadzą do końcowej syntezy jednego wzoru, który mógłby być wkomponowany w teologiczną wizję dzieła Łukaszowego.

Ks. Artur Malina

„Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 53,2 (2020), s. 315-319

Łukasz Kędziński, *Pozwól być Twoim narzędziem. Arcybiskup Jerzy Stroba 1919–1999*, Archidiecezja Poznańska Poznań 2019, ss. 112, ISBN 978-83-6540-629-3

Okres posługi biskupiej abpa Jerzego Strobę, 92. biskupa w katalogu pasterzy diecezji – a już od ponad dwóch wieków archidiecezji – poznańskiej, przypadł w chwili ważnego i brzemiennego w dziejach Kościoła pontyfikatu Ojca Świętego – św. Jana Pawła II na przełomie drugiego i trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa. Powzięte na Soborze Watykańskim II uchwały dotyczące odnowy Kościoła były przez te lata wcielane w życie w Kościołach lokalnych, także i w Polsce. Był to także burzliwy okres ruchu solidarnościowego i zrywu wolnościowego Polaków, zapoczątkowany m.in. pierwszą pielgrzymką papieża do ojczyzny w 1979 r. W jego konsekwencji doszło do upadku reżimu komunistycznego i częściowo wolnych wyborów w 1989 r., później zaś transformacji politycznej, gospodarczej i kulturowej naszego kraju, których skutków doświadczamy również i dzisiaj.